

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ. НАЙКРАЩІ ПРАКТИКИ ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Актуальність. 24 лютого 2022 р. росія здійснила повномасштабне вторгнення в Україну, але станом на початок 2025 р. не досягла своїх цілей, адже Україна продовжує протистояти загарбникам. Однією з особливостей цієї війни стали російські повітряні атаки на українську цивільну інфраструктуру, що завдає значної шкоди більшості секторів економіки. Саме тому виникає потреба у пошуку шляхів їхнього відновлення після війни.

План Маршала. Найвідомішим прецедентом повоєнного відновлення в економічній історії є План Маршала, або ж «План відновлення Європи» за своєю офіційною назвою. Протягом 1948–1951 рр., США переказали Європейським країнам приблизно 13 млрд дол. – еквівалент 2% ВВП США або приблизно 2% сукупного ВВП всіх європейських країн. На розрахунок 2010 р. ця сума складала 115 млрд дол. США [1].

Більша частина допомоги, а саме 11,8 млрд дол. США було передано у формі прямих та умовних грантів (Рисунок 1), що нагадує діяльність таких сучасних інститутів, як Міжнародний Валютний Фонд та Агентства США з міжнародного розвитку (більш відомого як USAID).

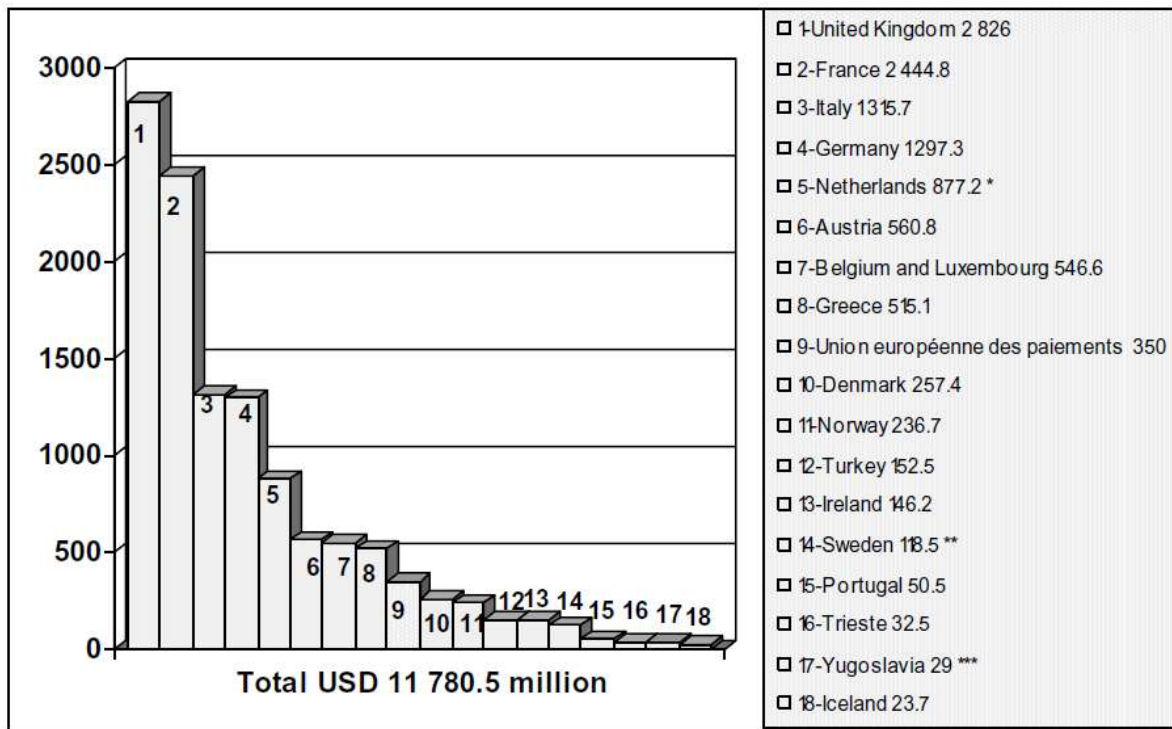

Рисунок 1. Розподіл Плану Маршала за країною-отримувачем, 1948–1951 рр.
(прямі та умовні гранти)

Джерело: [2]

Досі тривають дискусії з приводу доцільності програми. Захисники Плану Маршала наводять приклади проблем, з якими зіткнулася повоєнна Європа. Серед них згадують безробіття та недовиробництво у Німеччині, інфляція та голод у Франції, ресурсне виснаження Сполученого Королівства [2].

Водночас критики описують економічний стан країн у відносно прийнятних показниках: рівень промислового виробництва насправді був критично низьким лише у Німеччині (34% від довоєнного рівня) – загальноєвропейський рівень без Німеччини вже становив 105% у 1947 р. [1]. Це має сенс, адже програма почалася у 1948 р. – чотири роки після остаточного завершення війни, – що вказує на можливість часткового відновлення європейських країн власним ресурсом. Окрім того, електрогенераційні потужності Італії та Німеччини (країн, що сильно

постраждали від бомбардувань Союзників) теж не потребували значних інвестицій у відбудову, а крім того промисловий капітал цих країн збільшився на 20% та 30% протягом 1936–1945 рр. відповідно [3]. Варто також зазначити, що у порівнянні із допомогою на 60 млрд дол. США, затверджених для України у 2024 р., загальна сума Плану Маршала навіть за сучасним еквівалентом (115 млрд дол. США на розрахунок 2010 р. [1]) не виглядає значною і достатньою для стимулювання відновлення Європи шляхом капітальних інвестицій та відбудови [4].

Враховуючи аргументи обох сторін, можна дійти висновку, що після Другої Світової Війни Європа більше потерпала від соціально-демографічних, аніж економічних проблем. Саме тому більшість учасників дискусії сходяться на тому, що План Маршала відіграв більше політичну, аніж економічну роль у відновленні повоєнної Європи [2; 3; 4]. Проте це не заперечує суттєву економічну користь для європейських країн: План Маршала профінансував дефіцити бюджетів, що дало змогу відбудувати критичну інфраструктуру та наростити промислове виробництво з 87% від довоєнного рівня у 1947 р. до 135% у 1951 р. Орім того, країни Європи наростили імпорт товарів зі США, а також не потрапили під вплив Радянського Союзу [1].

Своєрідним продовженням Плану Маршала можна вважати USAID до 2025 р., коли її діяльність стала нестабільною [5].

Оцінка потреб після катастрофи. Другий широкоживаний приклад відновлення секторів економіки – це методологія «Оцінка потреб після катастрофи» («Post-Disaster Needs Assessment», далі – PDNA) розроблена Світовим Банком. Ця методологія має широкий спектр використання і підходить для оцінки прямих втрат, непрямой шкоди та потреб у відновленні за принципом «Відбудувати краще, ніж було» («Build back better»). PDNA

використовується для оцінки шкоди від будь-якого катаклізму, у тому числі техногенного. Зокрема, Організація Об'єднаних Націй в Україні підготувала такий звіт після атаки Каховської ГЕС і визначила розмір потреби у відновленні у 5 млрд дол. США [6].

Методологія PDNA передбачає оцінку трьох секторів економіки та їхніх частин, а саме Інфраструктури (водопостачання та санітарія, електрика, транспорт та комунікації), Соціальної сфери (житловий сектор, освіта, охорона здоров'я) та Виробничого сектору (сільське господарство, промисловість, торгівля, туризм) [7]. Рекомендації до використання методології мають більше ознайомчий характер і визначають, з чого почати роботу та що вважати прямими втратами, а що – непрямою шкодою. Також наголошують на необхідності аналітичної команди здійснювати польові виїзди на місце катастрофи для більш точного визначення масштабів втрат та їхньої оцінки.

Київська школа економіки користується цією методологією з літа 2022 р. і продовжує оцінювати прямі втрати різних секторів української економіки. Станом на листопад 2024 р. загальна вартість прямої шкоди становить 169,8 млрд дол. США. Найбільших втрат (Таблиця 1) зазнали житлова та нежитлова інфраструктура, енергетична галузь, активи підприємств та індустрій, сільське господарство та земельні ресурси.

PDNA має ряд переваг, основні з яких – це передбачені підходи аналізу різних секторів економіки та гнучкість у їх використанні. Проте основним її недоліком є неспроможність запропонувати точну оцінку та шляхи покриття потреб у відновленні.

Таблиця 1. Прямі втрати секторів економіки України, млн дол. США

Сектор економіки	Прямі втрати, млрд дол. США	Відсоток від загальних втрат
Житлова інфраструктура	60,0	35,3%
Нежитлова інфраструктура	38,5	22,7%
Енергетична галузь	14,6	8,6%
Активи підприємств та індустрій	14,4	8,5%
Сільське господарство та земельні ресурси	10,3	6,1%
Освіта	7,3	4,3%
Лісовий фонд	4,5	2,7%
Охорона здоров'я	4,3	2,5%
Культура, туризм та спорт	4,0	2,4%
Міські послуги та постачання	3,5	2,1%
Транспортні засоби	3,5	2,1%
Інше	5,0	3,0%
Загальні втрати	169,8	100%

Джерело: [8]

Висновок. Дослідження вказує на те, що для реалій України не існує історичного прецеденту відновлення секторів економіки. Найкращі приклади з економічної історії (План Маршала) та широковживані практики за методологією Світового Банку (PDNA) з огляду на свої особливості та передумови не дають чіткої відповіді на запитання, як відновити економіку України після війни та де знайти для цього ресурс. Відповідно, виникає потреба у розробці власної програми. Зважаючи на нестабільний стан програм підтримки USAID, додатково виникає стимул розробити власну програму, успіх якої залежатиме більше від внутрішніх, аніж зовнішніх, чинників. Ці висновки вказують на потребу збільшення інвестиційної привабливості України.

Список використаних джерел

1. Lessons from the Marshall Plan / Open Knowledge Repository, URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/1f656c61-d584-520b-94a3-cf7b12ae99c3>
2. Marshall Plan. Lessons learned for the 21st century / OECD, URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2008/09/the-marshall-plan_g1gh8e35/9789264044258-en.pdf
3. Vonyó, T. (2019). Recovery and reconstruction: Europe after WWII // VoxEU, URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/recovery-and-reconstruction-europe-after-wwii>
4. De Long, J. B., and Eichengreen, B. The Marshall Plan: The Most Successful Structural Adjustment Program / URL: <https://faculty.econ.ucdavis.edu/faculty/alolmstead/DeLong.pdf>
5. US funding pause leaves millions ‘in jeopardy’, insist UN humanitarians / UN, URL: <https://news.un.org/en/story/2025/02/1159746>
6. The Post Disaster Needs Assessment report of the Kakhovka Dam Disaster / United Nations Ukraine, URL: <https://ukraine.un.org/en/248860-post-disaster-needs-assessment-report-kakhovka-dam-disaster>
7. Jovel, J. Roberto; Mudahar, Mohinder S. Damage, loss, and needs assessment guidance notes (Vol. 2 of 3): Conducting damage and loss assessments after disasters (English). Washington DC; World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/323261468322790996>
8. Damages to Ukraine’s infrastructure due to the war have risen to \$170 billion — KSE Institute estimate as of November 2024 / KSE, URL: <https://kse.ua/about-the-school/news/damages-to-ukraine-s-infrastructure-due-to-the-war-have-risen-to-170-billion-kse-institute-estimate-as-of-november-2024/>